

Лук'яненко О. Нове життя старих міфів: культотворення та культотворці середини ХХ століття / Олександр Лук'яненко // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Книга І. – Львів: Логос, 2010. – С. 542-549.

Олександр Лук'яненко,
аспірант кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

НОВЕ ЖИТТЯ СТАРИХ МІФІВ: КУЛЬТОТВОРЕННЯ ТА КУЛЬТОТВОРЦІ СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація: *у статті поданий аналіз формування свідомості населення СРСР середини ХХ століття, в останні місяці життя Йосипа Сталіна образу, з яким довелося стикнутися спадкоємцям імперії СРСР. робиться спроба співвіднесення образу Сталіна з релігійними уявленнями політеїстичних та монотеїстичних релігій як джерела методик впливу та суспільну свідомість.*

Ключові слова: *культ особи, Сталін, десталінізація, бог, боги, ідеологія, суспільна свідомість.*

Радянська ідеологічна машина одним із своїх коліщаток мала войовничий атеїзм. Саме він у перші роки встановлення влади червоних штовхав націю православних на вчинки, за які, згідно попередніми офіційно-релігійними уявленнями, можна було очікувати лише вічного полум'я Геєни Вогненної. Однак, поки у храмах утримували коней та зберігали фуражне зерно, а на місці колишніх цвинтарів влаштовували парки відпочинку та танцювальні майданчики, релігійність так і не була витіснена з свідомості пересічних громадян. Не позбулися її навіть представники вищих ешелонів влади. Однак, варто зауважити, що дійсна відмінність полягала у тому, що перші трималися предковічних вірувань та уявлень. Другі ж – не барилися, аби використовувати методичні напрацювання релігійних культів у побудові найпрогресивнішого у світі суспільства.

Споконвічна народна мудрість каже: «Святе місце пустим не буває». Це якомога краще підходить до опису того, що трапилося з місцем Бога у країні Рад. У що переросла віра пересічного населення у всеильного та всемогутнього Творця всередині ХХ століття? Наскільки міцним і нерухомим були позиції тих, хто «посів» «одесную Царя Небесного», чи, навіть, зайняв його місце? Шукаючи відповіді на ці питання, так чи інакше підходиш до межі, коли почалося «плюндрування кумирів» перший серед рівних, Микити Сергійовича, подібне до того, що вчинив, згідно переказам, рівноапостольний Володимир Святославович. Боротьба з культом особи Сталіна, як складова заплутаного та суперечливого процесу десталінізації, тісно переплітається з проблемою впливу держави та свідомість пересічних громадян. А у цьому партійні боси не цуралися ніяких суто релігійних методів: від канонізацій до анафем.

Один із радянських анекдотів тієї доби розказує, як археологи IV тисячоліття віднайшли стародавній манускрипт і розшифрували билинний напис: «Боровся Микити з трупом три роки, три місяці та три дні, і труп перемиг, окаянный...» [21]. І справді, хто кого перемиг і якими зусиллями, зміг довести лише час. Однак, причина подібної боротьби була в тому, що битися довелося не з реальним Сталіним, а з тим, у що переросла його сутність, те, що сучасні новомодні астрологи та езотерики могли б назвати інформаційним егрегором. Спробуємо вдатися до оформлення образу новоявленого Бога, якого мала 1/3 суші всередині ХХ століття і який незримо керував нею аж до лютневих днів 1956 року.

Для того, щоб витворити бодай каркасне уявлення про статус Сталіна у свідомості населення, достатньо вдатися до аналізу періодики одного лише 1953 року. Навіть ті два з невеличким місяці, відведених Йосипу Віссаріоновичу долею у 1953 році, допомагають зрозуміти розмах кампанії з канонізації лідера СРСР.

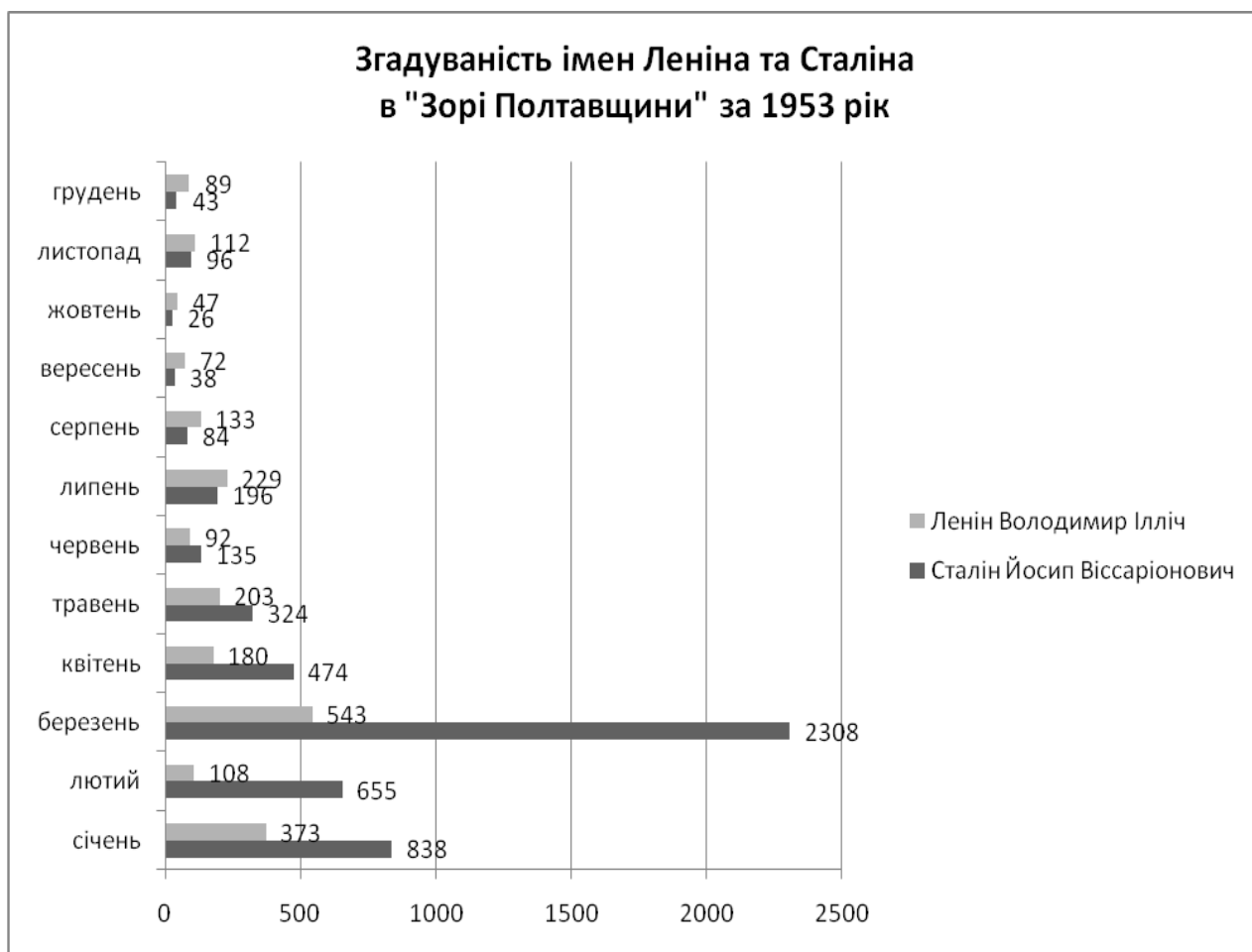
Найперше, спробуємо співвіднести двох «богів-Олімпійців», що ділили владу над розумами людей протягом десятиліть – Леніна та Сталіна. На початок 1950-х років ситуація виглядала наступним чином. Батько російської революції за своїми характеристиками наближається до стародавнього грецького бога Урана. Він – засновник могутньої династії титанів та богів (партійних лідерів), які правлять поділеною вотчиною під керівництвом могутнього титана Кроноса (Сталіна). Місце

Леніна – це місце зачинателя, творця, у часи правління якого людство переживало Золотий вік, втрачений пізніше. Але продовжувач його слави – син та спадкоємець тримається канонів, запропонованих батьком. Його правління теж заслуговує на те, аби носити ім'я вождя: доба Кроноса, епоха Кроноса, що стали символами втрачених часів благоденства. Періодична преса 1953 року дає нам зрозуміти, що лідер СРСР мав ті ж привілеї, що і стародавній титан: «Немає більшого щастя як жити і творити в Сталінську епоху, жити і творити разом з великим Сталіним» [20].

Як і належить «справжньому титанові», Сталін витіснив свого батька з домінуючих позицій, як це зробив свого часу і старогрецький Кронос. Згадка про колись величного та могутнього Урана залишилася у тому, що він був Небом – чимось недосяжним та одвічним. Але згадки про нього обов'язково були пов'язані з тим, що відбувалося під ним – зі справами великого Кроноса. Та ж доля спіткала Володимира Ілліча в радянську сталінську епоху. Він пішов з життя, зберігши за собою статус класика та зачинателя. Вважаємо, що на руку грав і факт помпезного вшанування дня смерті Володимира Ульянова, а не стільки його дня народження. Це лише підсилювало значення появи нового лідера при владі, а не здобутки попереднього вождя пригнічених народів. Згадки про Леніна обов'язково супроводжувалися необхідним згадуванням імені геніального продовжувача. Навіть у день відзначення 29-х роковин із дня смерті Ульянова-Леніна, на перших сторінках Полтавської обласної преси в очі кидалося гасло «Нехай живе геніальний продовжувач безсмертної справи Леніна, великий вождь і вчитель трудящих товариш СТАЛІН» [14]. А урочисте траурне засідання у Великому театрі СРСР закінчилося «здравницею на честь ... мудрого вождя», ніби говорячи: епоха старих богів пройшла: навіть поминаючи їх, приносьте дари тим, хто нині тримає світ [24].

Применшення ролі Володимира Леніна у 1950-х роках і відхід класика марксизму-ленінізму на другий план помітний при глибшому аналізі періодики. Подана нами гістограма наочно демонструє динаміку згадок імені двох вождів у центральному періодичному виданні Полтавської області. У свої «найкращі» часи співвідношення між Сталіним та Леніним дорівнювало 6 до 1 на користь геніального продовжувача. На початку 1953 року (в останні місяці життя Сталіна) його згадували в середньому 76 разів на номер. Якщо врахувати те, що «Зоря

Полтавщини» виходила щодня – цифра вражаюча. Однак, зі смертю «вождя народів» історія знову себе повторила. Як свого часу після повалення влади Кроноса його діти, боги-Олімпійці, намагалися якомога рідше згадувати про «золоте правління» батька, так і послідовники Йосипа Віссаріоновича звернулися до встановлення «історичної справедливості». До кінця 1953 року співвідношення між Леніним та Сталіним змінюється і стає 2 до 1 на користь Ульнова-Леніна. Однак, навіть за цих умов «тягар святості», отриманий Сталіним, переважав. Якщо скласти до купи усі згадки імені Сталіна, партії Леніна-Сталіна, усього, що при згадуванні мало означення «сталінського», та найменування «вождь», яке повністю ідентифікувало лише Йосипа Джугашвілі, то виявиться що насправді за 1953 рік Ленін так і не свого геніального спадкоємця (6190 згадок до 2402).

Серед основних функцій, притаманних богам, завжди є функція світо творення, його зв'язок із навколишнім світом. Напевне, не буде занадто голосливим визначення ролі Сталіна у кінці його багаторічного правління у 1953 році як деміурга, творця нового світу. Населення починає відчувати і розуміти його як того,

хто власною волею ладен руйнувати старий уклад речей та створювати нові ландшафти. Над конструюванням цього образу «Радянського Творця» в глибоко атеїстичній країні повсякденно працює преса, переконуючи населення Країни Рад у тому, що «великий садовод Йосип Віссаріонович Сталін ростить в саду [соціалістичної Батьківщини] людей, яких ще не знала історія» [16]. Аура божественності верховного лідера країни з підпорядкуванням навколишнього середовища його волі стає властивою не лише пропагандистській літературі. Усвідомлення залежності змін у природі з бажаннями та примхами Сталіна поступово переходить до літератури художньої.

Так полтавський поет середини 1950-х років писав: «Де лютував лиш суховій – / Степи в убранні там зеленім. / Це риси нового живі, / Це – Сталіна невтомний геній» [4]. Аналіз тогочасної періодики та архівних документів не залишає сумнівів у тому, що у населення формувалося єдино правильне розуміння процесу розвитку природи: вона стає сировиною, матеріалом для перетворення. Звичайно, з превалюванням розуміння того, що «...і гори, й пустелі безводні / Розквітли по волі Вождя», а не через зусилля інших людей чи через закономірні процеси розвитку світу [17].

Не слід відкидати прямого впливу Сталіна на зміну екосистем Радянського Союзу. Чого вартий лише грандіозний план перетворення природи, наслідками якого користуються громадяни багатьох країн СНД і донині. Однак, користуючись ними зраз, ми не замислюємося, що ще півстоліття тому процес повертання річок назад був підпорядкований міфологізації постаті чільника держави. Фактично Сталін замінив собою Творця православної Росії, по волі якого йшли дощі, текли ріки та з'являлись сади на місці колишніх пустель. Відбувається навіть наближене до пантеїзму «розчинення» волі і думки Сталіна у навколишньому середовищі.

Його мріями іде весна, його думи заставляють сходити сонце. Він навіть опосередковано присутній у процесі зародження взаємовідносин між двома закоханими, які «читали вдвох про п'ятирічку / І мудрі Сталіна слова. / І задивлялися на річку – / Вже працювала ГЕС нова» [29]. Нероздільність образу Сталіна з Природою, обличчя якої він змінив закладанням гідроелектростанцій, заводів та колгоспних угідь за час свого правління, вилилась навіть у скорботних рядках з

приводу смерті очільника СРСР: «Плач, земле, плач! Ридайте, ниви й води! / Всі чесні голови, схиліться, як одна! / Народи всі! Радянський мій народе! / Труна розкрилася – Великого труна!» [22].

Навіть взявши до уваги долю художньої творчості, необхідності вживання порівнянь та метафор, ми повинні зауважити що на тлі загального аналізу співвідношення ролі і місця комуністичного вождя та радянської природи віра у траурне становище навколишнього світу з приводу смерті Сталіна мала місце серед населення. Це, зокрема, підтверджують спогади очевидців тих подій з міста Полтави, для яких снігопад був свідченням скорботи природи за втратою провідника радянського народу до комунізму [1].

Молитва як одне з джерел спілкування з Вищими силами була притаманна і нашому героєві. Варто лише прочитати два рядки одного з віршів, аби віднайти йому відомий аналог: «Слово Сталіна між нами, / Воля Сталіна між нас» [20]. Після цього так і хочеться додати, аби завершити композицію: «Нехай святиться ім'я Твоє, нехай буде воля Твоя...». До переліку його величальних імен можна віднести більше 60 слів та словосполучень, що зустрічалися нами лише за 2 місяці 1953 року. Упевнені, що поглиблене дослідження дасть змогу говорити про наближення його до 99 імен Аллаха у Корані. Це великий, геніальний, великий садовод, наймудріший, батько, вчитель, друг народу, прапороносець миру, зодчий, корифей, творець щастя, захисник та джерело натхнення... Чого варте лише одне висловлювання: «Сталін – наше Сонце» [5]?

Спробуємо співвіднести характеристики Сталіна, якими його наділили ідеологи та людська уява з легкої руки самого колишнього спудея Тіфліської духовної семінарії. Згідно сучасним домінуючим теологічним уявленням, Бог має істотних ознак як Найвища, Абсолютна Особистість [25]. Спираючись на їхній перелік, можливо, зрозуміємо, що єдине, що розмежовувало Сталіна і християнського Творця – це час появи у свідомості населення. Лише він дав розставив по місцях усе, що мало місце у країні соціалістичних обіцянок та комуністичних міфів. Отже, найпершими маємо природні (абсолютні якості Бога).

Вічний.

Згідно Одкровення Іоанна Богослова, «Він є Альфа та Омега, початок та кінець, Перший та Останній» (Одкровення 22:13). У першість та неминучість влади Сталіна і справді важко було повірити. Коли все-таки не стало сумнівів у смерті «світоча миру», народні маси звернулися до перевіреного часом та практикою засобу: дарувати безсмертя героєві власною вірою. У багатьох віршах березневих днів 1953 року простежується однакова інтонація та тематика: «Хіба помер Ілліч? – Йому не буде смерті – / Він перемиг собою небуття. / Так хто ж повірить в те, що Сталін може вмерти? – / Для нас він – Ленін був, ім'я його – життя!» [25].

Як і християнський Бог, вождь видається таким, що був завжди, існував та завжди буде існувати. Він – нетлінний, бо сам є джерелом життя і є самим життям. І здається, що перше послання до Тимофія, що стверджувало «царю ж віків нетлінному, невидимому, єдиному премудрому ... честь та слава на віки віків» (1 Тим 1:17) стосувалася не скільки «поваленого» войовничим безбожництвом Саваофа, скільки того, хто мав жити вічно, починаючи з 1879 року. Відбувається дивний перехід – проникнення, розчинення – генерального секретаря ЦК КПРС у власному народі: «Серце Сталіна буде віками битися в серцях мільйонів трудящих» [23]. Тут він вступає у протидію з часом: для нього вічність не має ні початку, ні кінця. Як і старозавітний Бог, про нього стверджували, не дивлячись на поважний вік: «Ти – той самий, і літа Твої не закінчуються» (Псалтир, 101:28) – «... живе наш дорогий Сталін стільки, скільки сонце сяятиме над нами – на щастя і радість нам» [5]. Складається враження, що тоді, коли час може бути минулим, теперішнім та майбутнім, для Сталіна усе відбувалося лише у теперішньому часі.

Всюдисущий. Старий заповіт дає яскраве уявлення про всюдисутність Творця, який собою наповнює весь Всесвіт. Однак, залишаючись Самим Собою, не розчиняючись у природі та у Всесвіті: «Піднімися на небо – Ти там, зійду у пекло – і Там. Візьму крила зорі та переселюся на край моря – і там рука Твоя поведе мене, і утримає десниця Твоя» [Псалтир, 138:9-10]. Подібна відсутність кордонів у просторі та часові була притаманна і Йосипу Віссаріоновичу: «І ми не вірим, що сьогодні / Нема найближчого між нас... / Вночі хтось бачив: на заводі / Він над верстатами схилився, / В степу за дальнім полустанком / Обходив траси на зорі, / Всміхавсь і кликав спозаранку / На риштування мулярів» [12].

Така «надтілесна» природа допомагала вождю всюдисущим і одночасно із тим бути доволі близько до людини. Уже в 1956 році, коли дозвіл називати речі своїми іменами прийде разом із розчаруванням у святості вождя народів, полтавці констатуватимуть: «Сталіну історики і літератори приписували риси зверхлюдини, яка все бачить і скрізь перемагає» [8, арк.53]. Подібні описи наближають його старозавітних образів: «На всякому місці очі Господні: вони бачать злих та добрих» (Пр. 15:3) – «Все бачив наш Великий Вождь, всюди нам допомагав і вчив нас» [13].

Всемогутній. Ніщо у світі не може протидіяти божественній силі: «...Ти все можеш, і наміри Твої не можуть бути зупинені» (Іов 42:2). Населенню нав'язували думку про те, що пересічні люди не можуть протидіяти, суперечити чи повернути всупереч необмежену силу «творця радянської індустріалізації». Він може робити все, але робить лише те, що дійсно має відбутися: «Несхибна рука великого Сталіна спрямовує хід світової історії...» [20]. З подібних цитат видно, що всемогутність Сталіна обмежується лише його власною волею.

Всезнаючий. Як і належить новопроголошеному богові, Йосип Джугашвілі мав ідеальне знання. Він мав знати усе і про усіх. З його пам'яті, що утримує минуле, теперішнє та майбутнє, здається, не може зникнути нічого, бо «очі Його над шляхами людини, і Він бачить всі кроки його» (Іов 34:22) – «З кожним роком все більше й більше збуваються геніальні Сталінські передбачення» [20]. Виглядає так, що простому смертному радянському громадянину складно зрозуміти, як вождь передбачає події, які залежать від волі багатьох людей. Тому й не дивно, що вони потребували його допомоги та тлумачень, як віруючі чекають Провидіння у поясненні, як «неосяжні долі Його та не простежені шляхи Його» (Римлянам 11:33). І люди отримували їх у черговій праці, яка неминуче ставала класичною, у кожній промові, яка одразу ж друкувалася накладами, яким позаздрять сучасні найпопулярніші письменники, бо люди ВІРИЛИ у те, що ними «керує наймудріша людина на землі, батько і вчитель...» [6].

Друга підгрупа характеристик божественної сутності стосується моральних якостей Творця.

Святість. Згідно теологічних тлумачень, святість – це сума усіх досконалих якостей Бога. Вона має бути повністю вільна від бруду, гідна наслідування кожним з

прибічників віри. Доскональних якостей Йосипа Віссаріоновича, пропагованих періодичною пресою та численними творами мистецтва, було стільки, що, від мироточіння його портрети рятувало лише те, що країна жила поза вірою. А наявність ідеальних рис завжди викликає наслідування. У першому посланні Петра сказано: «І самі будьте святими у всіх діях. Бо написано: будьте святими, тому що Я святий» (1 Петра 1:15-16). Він був зразком для наслідування, батьком і матір'ю одночасно: люди «протягом трьох десятиліть вважали найбільш близьким і рідним...» [9, арк.63в]. Заклики бути як Сталін у думках та справах кінець кінцем вилилися у те, що навіть після смерті вождя наближення до такого-собі «стандарту Сталіна» не припинялося: «...бути як Сталін – ... ось патріотичний обов'язок кожної радянської людини», писала у своєму випускному творі полтавчанка Людмила Репало у червні 1953 року [3].

Праведність та справедливість. Бог у релігійних віруваннях завжди правий та завжди чинить праведно: «Він твердиня, досконалі справи Його, і всі шляхи Його праведні...». (Другозаконня 32:4). Ці риси переймає від православного Творця і колишній семінарист Джугашвілі, коли досягає найвищого положення у радянській державі. Він виступає незмінним зразком праведності, яка проявляється у законах, прийнятих під його контролем. Не дивно, що після розвінчування культу особи у 1956 році багато комуністів відверто та щиро говорило, що «після цього випадку не можна нікому вірити», бо найвищий кредит довіри було уже подаровано живому богові, розвінчаному та шельмованому ХХ з'їздом [7, арк.44]. Від Сталіна залежить, яку долю «дарувати» країні: кого покарати, кого нагородити. Його ім'я носить одна з найбільш престижних світових премій – Сталінська премія миру.

Як і Абсолют, він вимагає від людей підкорення своїм законам, доводячи до ідеалу втілення приписуваної Людовіку XIV фрази «Держава – це я». У 1953 році на сторінках обласної преси на підтвердження цього з'являться наступні поетичні рядки: «Законом стало нам вождеве слово, / І мисль вождя як сонце нам сія... / В палкім змаганні – в полі, на будові / Ми несемо в серцях його ім'я. / Немає щастя більшого на світі, / Як вчитись в нього жить, перемагать, / З вождевих творів, мудрістю налитих, / Натхнення й силу творчую черпать...» [19].

І зовсім нічого страшного у тому, що рівно через чотири роки, коли почнеться кампанія з боротьби з мертвим «богом», вождеве слово перетвориться на слово партійне, а вождеві твори стануть її накресленнями [18]. Винахідливі мистці на редактори змінять лише декілька слів у творі, і від праведності та справедливості Сталіна не залишиться місця. Однак, у 1953 році – він ще тримає за собою звання джерела справедливості та соціалістичної законності.

Серед інших божественних характеристик, притаманних особі Йосипа Віссаріоновича, були вірність своїм обіцянкам, благодать та милість; довготерпіння та місія спасителя. Не даремно ж «двічі визволяв він нас з неволі», як свого часу Христос визволяв в неволі гріха цілий світ [2]. Віра в атеїстичній країні доходила навіть до того, що першими словами малої дитини «були мама, папа та Сталін» [10, арк.36].

Але серед населення, зомбованого пропагандою та агітацією, було чимало світлих голів, які не втрачали зв'язку з реальністю. І вони були не лише на керівних посадах. Навіть навпаки, більшість з них трималися землі, як один з колгоспників Полтавщини, який зауважував: «нащо возвеличувати Сталіна к царя?» ще за часів його «царювання» [11, арк.21]. Увесь комплекс божественних якостей не допомогли Сталіну довго займати центральне місце на покуті радянського дому. Як у стародавньому міфі, проти довговічного батька постали власні діти. І Микита-Громовержець, подібно до античного Зевса, легко позбавив «політичного батька» ореолу святості та влади над душами людей. І, як і старогрецький Зевес, Микита Хрущов буде жити постійним страхом повторити долю свого родителя – бути скинутим тим, кого сам же і виростив. У черговий раз історія повторить себе, і десталінізація буде змінена «форсованою неосталінізацією». Але це вже зовсім інша історія, у якій вправні політики так само влучно будуть користуватися перевіреними методами маніпуляції людською свідомістю.

Список використаних джерел та літератури:

1. Архів Олександра Лук'яненка. – Ф. 2 Полтавщина 1953-1964 років. – Опис 1. – Спр. 1. Інтерв'ю Геращенко Людмили Олексіївни. – 2 арк.
2. Баштик У. Безмежна скорбота наша / Уляна Баштик // Зоря Полтавщини. – 10 березня 1957 р. – №51. – С.2.

3. Безман Г. Великі почуття. Екзамен у школі / Г. Безман // Зоря Полтавщини. – 5 червня 1953 р. – №110. – С.3.
4. Вечеренко Я. Спасибі, партіє, тобі! / Ярослав Вечеренко // Зоря Полтавщини. – 24 січня 1953 р. – №17. – С.3.
5. Гайота Л. Сталін – наше Сонце / Л. Гайота // Зоря Полтавщини. – 20 січня 1953 р. – №14. – С.1.
6. Герасименко Н. Рідній Вітчизні / Н. Герасименко // Зоря Полтавщини. – 1 березня 1953 р. – №1. – С.3.
7. Державний архів Полтавської області (далі – ДАПО). – Ф.121. Первинні парторганізації Ленінського району міста Полтави. – Опис 1. – Спр.1467. Первичная парторганизация 4-го отряда военизированной охраны южной железной дороги. Протоколы заседаний партбюро, партсобраний. Планы работы поартбюро, прикрепительные талоны, карточки уплаты членских взносов (2 января – 6 декабря 1956 год).– 117 арк.
8. ДАПО. – Ф.244. Первинні парторганізації Київського району міста Полтави. – Опис 1. – Спр.3747. Первичная парторганизация КП Украины Полтавского сельскохозяйственного техникума плодовоовощеводства. Протоколы партбюро, протоколы партсобраний, планы работы, прикрепительные талоны, картчка учёта уплаты членских взносов (январь – декабрь 1956 год). – 113 арк.
9. ДАПО. – Ф.244. Первинні парторганізації Київського району міста Полтави. – Опис 1. – Спр.3945. Первичная парторганизация КП Украины 13-й средней школы города Полтавы. Протоколы партсобраний, планы работы, прикрепительные талоны, ведомости уплаты членских взносов (январь – декабрь 1956 год). – 46 арк.
10. ДАПО. – Ф.244. Первинні парторганізації Київського району міста Полтави. – Опис 1. – Спр.4549. Планы, прикрепительные талоны, ведомости об уплате партийных взносов Государственного музея истории Полтавской битвы за 1956 год.– 69 арк.
11. ДАПО. – Ф.251. Первинні парторганізації Октябрського району міста Полтави. – Опис 1. – Спр.5276. Первичная парторганизация КП Украины средней школы №6 города Полтавы. Протоколы партсобраний, планы работы,

ведомости уплаты членских взносов (14 января – 27 декабря 1956 год). – 97 арк.

12. Дудницький П. Він з нами / Павло Дудницький // Зоря Полтавщини. – 29 березня 1953 р. – №65. – С.3.
13. Золотаренко Є. Незабутній учитель і друг / Євген Золотаренко // Зоря Полтавщини. – 13 березня 1953 р. – №53. – С.2.
14. Зоря Полтавщини. – 21 січня 1953 р. – №15.
15. Кимелев Ю. А. Современная западная философия религии / Ю. А. Кимелев. – М.: Мысль 1989. – 285 с.
16. Лопатіна В. Творці достатку / В. Лопатіна // Зоря Полтавщини. – 1 січня 1953 р. – №1. – С.2.
17. Масло М. Будинок в Горі / Михайло Масло // Зоря Полтавщини. – 24 січня 1953 р. – №17. – С.3.
18. Нетеса М. За партію / Микола Нетеса // Зоря Полтавщини. – 3 березня 1957 р. – №44. – С.3.
19. Нетеса М. За Сталіна я голос віддаю! / Микола Нетеса // Зоря Полтавщини. – 22 лютого 1953 р. – №38. – С.3.
20. Під прапором партії Леніна-Сталіна // Зоря Полтавщини. – 1 січня 1953 р. – №1. – С.1.
21. Политические анекдоты. Анекдоты про Сталина. Анекдоты о культе личности и его развенчании // [Електронний ресурс] / Режим доступу до статті // <http://politic-anekdot.com/anekdoti-pro-stalina/anekdoti-o-kulte-lichnosti-i-ego-ra.php>
22. Рильський М. Присяга / Максим Рильський // Зоря Полтавщини. – 8 березня 1953 р. – №49. – С.3.
23. Серце Сталіна буде віками битися в серцях мільйонів трудящих // Зоря Полтавщини. – 10 березня 1953 р. – №51. – С.3.
24. XXIX роковини з дня смерті Володимира Ілліча Леніна – траурне засідання у Великому театрі СРСР // Зоря Полтавщини. – 22 січня 1953 р. – №16. – С.1.
25. Шутько Я. В цей скорботний час / Яків Шутько // Зоря Полтавщини. – 9 березня 1953 р. – №50. – С.3.

26.Юрченко О. Ранок над Ворсклою / Олесь Юрченко // Зоря Полтавщини. – 29 березня 1953 р. – №65. – С.3.

SUMMARY

Oleksandr Lukyanenko

THE NEW LIFE OF OLD MYTHS: cult-making and cult-makers of the mid-XXth century

The author pays attention to the analyses of social consciousness formation in the USSR in the middle of the XXth century during the last month of Stalin's life. The author tries to compare Stalin's character with religious characters of polytheistic and monotheistic religions as the sources of influence methods onto social consciousness.

Key words: *cult of the personality, Stalin, destalinization, god, gods, ideology, social consciousness.*